

Poboj pri Polonkarju (Kavčič) – Račeva 21 (danes 2)

Slavkin spomin seže v čas vojne, ko so partizani pri sosedovih, pri Polonkarju, pobili vse družinske člane razen stare matere. Pri Polonkarju so pred vojno živeli stara mati Marijana, njeni hčeri Frančiška, roj. 1897, in Marjanca, roj. 1902, ter trije Frančiškini nezakonski otroci in en Marjančin nezakonski otrok. Starejša Frančiškina otroka Stanko in Franc sta bila mobilizirana v nemško vojsko in ju med vojno ni bilo več doma. Najmlajši Pavle, roj. 1926, pa je bil še doma. Prav tako tudi Marjančin sin Janez, roj. 1924, ki se je učil pri Gantarju za čevljarja. Tudi onadva sta nameravala oditi v nemško vojsko.

Po Račevi je dnevno hodila patrolja istih nemških vojakov, običajno treh. Ustavljali so se pri različnih hišah, da so se malo podkrepili in da so spregovorili z domačini kakšno besedo. Najraje pa so se ustavljali pri Polonkarju. Verjetno so se pri tej hiši dobro počutili. Polonkarjevi so bili zelo revni. Radi so prodajali žganje, ki so ga v tistih časih kuhali pri vsaki hiši. Tako so se finančno malo opomogli. Vojaki so spili kakšno žganje in se zapletli v prijetne pogovore. Koroški Slovenec, nemški vojak, in Marjanca sta se rada videla, zato so bili obiski teh nemških vojakov pri njih še nekoliko pogostejši. Partizanom pa to ni bilo všeč. Menili so, da Polonkarjevi ovajajo partizane in Nemcem prenašajo vesti o njih. Polonkarjevi so večkrat dobili za *gajtri*¹⁰¹ zataknen papir z obvestilom, s katerim so partizani Polonkarjeve opozarjali, naj ne spuščajo v hišo nemških vojakov, sicer se zanje ne bo dobro končalo. Svoj strah so Polonkarjevi izrazili Jakobčevim, saj so bili sosedje in so pogosto skupaj delali na poljih.

Napovedana grožnja se je res uresničila. Omamljeni od žganja so se pobijalci pozno zvečer 19. maja 1943 odpravili k Polonkarju in izvedli masaker.

Franca Strlič pripoveduje: »Polonkarjevi so živeli v zelo majhni hišici. Mati in že odrasli hčeri so spale v kamri ob kmečki hiši, njuna sinova Janez in Pavel pa sta spala v sobi na podstrešju, ki je imela vhod od zunaj. Tistega večera naj bi fanta nekam šla, baje v kino. Ženske so se že odpravile k počitku, ko je na vrata nekdo močno potrkal. Sestri sta se oblekli ter šli odpret. Mati pa je bila počasnejša in je medtem počasi vstajala. Slišala je, da prišleki sprašujejo hčeri, kje sta njuna sinova. A onidve nista vedeli, ali sta se že vrnila domov. Ko se je mati uredila, je nameravala stopiti iz sobe,

¹⁰¹ Okenski *gajtri* so nekakšna kovana rešeta na oknu ali okenska mreža, ki je varovala prebivalce pred vlomi.

da bi ob neželenem obisku stala ob strani svojima hčerama. Ravno je pritisnila na kljuko, ko je naenkrat počilo. Več se mati ni spominjala, saj je verjetno omedlela. Ko je prišla malo k sebi, je bilo vse tiho in bila je temna noč. Spet je poskušala priti v hišo (dnevno sobo), a ni mogla, saj so bila tokrat vrata zaklenjena. Obšel jo je nepopisen strah. Spomnila se je na izhod skozi okno. Njihova hišica je bila zelo nizka in okno pri tleh. Zlezla je skozenj in odtavala k najbližjemu sosеду, k Slikarju. Povedala jim je, da se je pri njih zgodilo nekaj strašnega. Zla slutnja ji je parala srce. Prosila jih je, naj ji kako pomagajo. Slikarjevi so stekli k bližnjima sosedoma, k Štefanu in Jakobču. Ko so sosedje skupaj prišli k Polonkarju, niso mogli noter, saj so bila vsa vrata zaklenjena oziroma zapahnjena od znotraj. Jakobč se je spomnil, da se lahko pride v hišo še skozi zgornjo odprtino, skozi katero so spravljali seno na hišo. In na ta način so prišli v hišo. V dnevni sobi jih je čakal grozljiv, nepredstavljen prizor. Električne takrat še niso imeli. S svetilko so obsvetili na grozljiv način umorjene Frančiško Kavčič, Marijano Kavčič, Johana Kavčiča in Pavla Kavčiča. Štefan Albreht je šel prijaviti umor na nemško postojanko v Žiri.«¹⁰²

Še isto noč po storjenem zločinu so se partizani zatekli v Goropeke. Ko je opoldne naslednjega dne zvonilo v goropeški cerkvi Polonkarjevim žrtvam, se je ponorčeval eden izmed partizanov: »Sinoči smo mlatili, danes pa vejejo.« Groza je obšla vse prisotne, ko so to slišali.

O tem zločinu pričata tudi zapisnika nemških oglednikov.

¹⁰² Klemenčič, Pričevanje France Novak, por. Strlič (avdio posnetki), Žiri, 2005, in Klemenčič, Pričevanje France Novak, por. Strlič (video posnetki), Žiri, 2008.

Tab. Nr. 979/43.

Sairach, den 20. Mai 1943.

An den
Befehlshaber der Ordnungspolizei
Alpenland Befehlsstelle Veldes
in V e l d e s .

Betrifft: Bandentätigkeit am 19.5.1943 in Ratschewa, Gmde. Sairach.

Bezug: Formündliche Meldung vom 20.5.1943.

Anlagen: Ohne.

Am 19.5.1943 gegen 22 Uhr drangen 4 mit Gewehren bewaffnet. Banditen in das Wohnhaus der Marianne Kautschitsch in Ratschewa Nr. 2 (Racowa) Gmde. Sairach, ein und ermordeten deren led. Töchter Franziska und Marianne Kautschitsch, sowie 2 Söhne der letzteren, namens Johann und Paul Kautschitsch.

Geburtsdaten der Ermordeten:

Franziska Kautschitsch, geb. am 18.2.1897 in Ratschewa

Marianne " " geb. am 9.9.1902 " "

Johann " " geb. am 24.5.1924 " "

Paul " " geb. am 1.1.1926 " "

Über diese Mordtat erstattete der in Ratschewa Nr. 29 wohnhafte Schmiedergehilfe Stefan Albrecht am 20.5.1943, um 6,45 Uhr, am hiesigen Posten die Meldung und gab zur Sache an:

"Mein Wohnhaus in Ratschewa Nr. 29 ist von jenen der Familie Kautschitsch ca. 50 m entfernt. Am 19.5.1943 gegen 22 Uhr hörte ich und meine Familie aus der Richtung des Anwesens Kautschitsch eine Schiesserei. Ich war der Meinung, dass im Walde geschossen würde und legte dieser Schiesserei keine Bedeutung bei. Am nächsten Morgen kam Marianne Kautschitsch zu mir und erzählte, dass am Vorabend bewaffnete Banditen in ihr Haus eingedrungen seien und ihre beiden Töchter Franziska und Marianne, sowie die beiden Enkelkinder Johann und Paul erschossen hätten. Ich begab mich auf kürzestem Wege zum Gend. Posten nach Sairach und erstattete dort Meldung."

Marianne Kautschitsch, geb. Peternei, am 15.3.1866 in Ratschewa geboren, Keuschlerwitwe, wohnhaft in Ratschewa Nr. 21, Gmde. Sairach, gab an:

"Am 19.5.1943 abends befand ich mich mit meinen beiden Töchtern Franziska und Marianne, sowie meinen beiden Enkelkinder Johann und Paul Kautschitsch, zuhause. Die Haustüre hatten wir verschlossen. Johann und Paul Kautschitsch schliefen am Dachboden. Gegen 21,30 Uhr drangen 4 mit Gewehren bewaffnete Banditen, nachdem sie die Holzverriegelung an der Haustür von aussen beiseite schoben, ins Haus ein. Sie holten die beiden Töchter und deren Söhne vom Dachboden herunter und hielten sie in der Wohnstube fest. Ich selbst flüchtete in

aus dem Wohnraum liegende Kammer und versteckte mich dort. Die Banditen hielten sich ca. 1/2 Stunde in der Wohnstube auf. Was dort vor sich abspielte, konnte ich nicht verstehen, weil ich schwerhörig bin. Ich hörte lediglich eine heftige Schiesserei und Schreien, dann wurde es still. Erst einige Stunden später hielt ich Nachschau und sah meine Tochter und deren Söhne im Wohnhaus tot am Boden liegen. Erst am Morgen des nächsten Tages wagte ich mich aus dem Wohnhaus zu meinem Nachbarn Albrecht, dem ich vom Vorfall erzählte. Die Banditen waren mir nicht bekannt. Sie waren in Zivil gekleidet. Mehr kann ich zu diesem nicht angeben. Warum die Banditen meine Töchter und deren Söhne ermordet haben, weiss ich nicht."

Sogleich nach Bekanntwerden der Mordtat rückte eine Gond.Streif des Postens Sairach zum Tatort ab. Das Haus der Marianne Kautschitsch liegt in Ratschewa (Racova) am Waldestrand, am westlichen Abhang des Sairachberges und zwar 3 km südöstlich von Sairach. Die in ebenerdig gelagerten Wohnzimmer vorgefundenen Toten lagen in einer grossen Blutlache und wiesen schwere Schussverletzungen, wie Kopf und Brustdurchschüsse auf. Wie die Totenbeschau ergab war bei sämtlichen Ermordeten der Tod sofort eingetreten. Nach den vorgefundenen Patronenhülsen haben die Banditen mindestens 12 Schüsse aus nächster Nähe auf ihre Opfer abgegeben. Paul Kautschitsch wies 6 Durchschüsse in seinem Körper auf, wonach geschlossen werden konnte, dass dieser allein den Banditen Gegenwehr geleistet hat.

Die Ermordeten waren deutschfreundlicher Gesinnung. Zwei weitere Söhne der Franziska Kautschitsch, namens Stanislaus und Franz Kautschitsch, stehen zur Zeit in Kärnten im Arbeitseinsatz. Ae. Vater zu Stanislaus und Franz Kautschitsch soll ein Postmeister aus Laibach, dessen Name noch nicht ermittelt werden konnte, sein. Johann Kautschitsch ist der ae. Sohn des Landwirts Johann Kautschitsch in Neudorf Nr. 14, Gmde. Sairach. Der ae. Vater des Paul Kautschitsch ist unbekannt.

Diese Mordtat hat beim Grossteil der Bevölkerung Empörung und Entrüstung hervorgerufen.

Die Ermordeten werden am 21.5.1943 am Friedhof in Dobratschewa, Gmde. Sairach beigesetzt.

Die Verfolgung der Banditen blieb bisman ohne Erfolg. Es dürfte sich um die gleiche Bande handeln, die in letzter Zeit im Gebiete des Sairachberges ihr Unwesen getrieben hat.

Ergeht in Gleichschrift an die mit Meldungen zu beteiligten Dienststellen.

Kallw
Mdo.

Žandarmerijska postojanka Žiri
Okrožje Gorenjske, Oberkrein
Tab. Nr. 979/43.
Žiri, 20. 5. 1943

Poveljniku policije (»Ordnungspolizei«)
Alpsko poveljstvo Bled
Na Bledu.

Zadeva: Akcija banditov (»Bandentätigkeit«), dne 19. 5. 1943 v Račevi, Žiri
Sklic: telefonska prijava, dne 20. 5. 1943
Priloge: brez

19. 5. 1943 okrog 22. ure so 4, s puškami oboroženi banditi, vdrli v stanovanjsko hišo Marijane Kavčič v Račevi, št. 21, Žiri, in umorili njeno samsko hčerko Frančiško, hčerko Marijano, ter sinova slednje, po imenu Johan in Pavel Kavčič.

Rojstni podatki umorjenih:
Frančiška Kavčič, roj. 18. 2. 1897, Račeva
Marijana Kavčič, roj. 9. 9. 1902, Račeva
Johan Kavčič, roj. 24. 5. 1924, Račeva
Pavel Kavčič, roj. 1. 1. 1926, Račeva.

O tem umoru je poročal v Račevi (hišna številka 29) živeči čevljarski pomočnik Štefan Albreht, 20. 5. 1943, ob 6:45, »am hiegen Posten« (na postojanki) in v zvezi z zadevo povedal:

»Moja hiša v Račevi št. 29 je od družine Kavčič približno 50 metrov oddaljena. 19. 5. 1943 okrog 22. ure smo jaz in moja družina zaslišali iz smeri Kavčičevega posestva streljanje. Menil sem, da prihaja streljanje iz gozda in mu nisem

pripisal večjega pomena. Naslednje jutro je prišla Marijana Kavčič k meni in razložila, da so pod večer oboroženi banditi vdrli v njeno hišo in ustrelili njeni obe hčerki Frančiško in Marijano ter oba njena vnuka, Johana in Pavla. Po najkrajši poti sem se odpravil do postojanke »žandarmerije« v Žiri in tu podal poročilo.«

Marijana Kavčič, rojena Peternel, 15. 3. 1865 v Račevi, vdova (»Keuschlerswi-twe«), živeča v Račevi, št. 21, Žiri, je povedala:

»19. 5. 1943 zvečer smo se jaz in moji obe hčerki Frančiška in Marijana ter oba moja vnuka Johan in Pavel nahajali doma. Hišna vrata smo zaklenili. Johan in Pavel sta spala na podstrešju. Okrog 21:30 so v hišo vdrli 4 s puškami oboroženi banditi, potem ko so iz zunanje strani odrinili lesen zapah. Prijeli so obe hčeri in vnuka ter jih zadržali v dnevni sobi. Jaz sama sem zbežala v »kamro« poleg dnevnice in se tu skrila. Banditi so jih držali v dnevni sobi približno pol ure. Kaj se je tam govorilo nisem mogla slišati, saj slabo slišim. Slišala sem samo silovito streljanje in kričanje, potem je bilo vse tiho. Šele 1 uro kasneje sem pogledala in videla obe moji hčeri in oba vnuka ležati mrtve na tleh v dnevni sobi. Šele zjutraj naslednjega dne sem si upala iz hiše k sosedu k Albreht, kateremu sem povedala za dogodek. Banditi mi niso bili poznani. Oblečeni so bili v civil. Več o tem ne vem povedati. Zakaj so banditi ubili moji hčerki in oba vnuka, ne vem.«

Takoj po prejemu poročila so se »eine Gend.Streif des Postens« osebe iz postojank odpravili na kraj umora. Hiša Marijane Kavčič leži v Račevi na robu gozda, na zahodnem pobočju Žirovskega Vrha, približno 3 km južno od Žirov. V dnevni sobi v pritličju so našli mrtve ležati v veliki luži krvi, z jasnimi strelnimi ranami v glavi in prsnem košu. Po mrliškem pregledu naj bi pri vseh umorjenih smrt nastopila takoj. Banditi so v svoje žrtve iz neposredne bližine izstrelili vsaj 12 strellov. Pavel Kavčič je bil šestkrat prestreljen, iz česar se lahko sklepa, da je to posledica samoobrambe (*ni napisano dovolj razumljivo).

Umorjeni so bili politično nemško usmerjeni. Dva druga sinova Frančiške Kavčič, po imenu Stanislav in Franc Kavčič, sta med tem na Koroškem v delovnem taborišču. Oče Stanislava in Franca Kavčiča je bil poštni uradnik iz Žirov, katerega ime še ni mogoče izslediti. Johan Kavčič je sin kmeta Johana Kavčiča iz Nove Vasi št. 14, Žiri. Oče Pavla Kavčiča je nepoznan.

Ta umor je pri večini prebivalstva povzročil ogorčenje in nejevoljo/jezo. Umorjeni so bili pokopani 21. 5. 1943 na pokopališču na Dobračevi.

Sledenje banditom ostaja neuspešno. Sme se jih povezovati s skupino banditov, ki v zadnjem času uganjajo grdobije v okolici Žirovskega Vrha.

Kopija bo poslana vsem pristojnim organom, ki jih poročilo zadeva.

MdG.

Prevod dokumenta (iz nemščine prevedla Meta Bokal, julij 2019).

Anton Žakelj se spominja: »Ljudje so to dejanje vsi od kraja obsojali. Partizani so grozili, da si bodo vsakega, ki bi šel umorjene kropit, dobro zapomnili. Po delu v Zadrugi sem nameraval iti s kolesom v Račevo, da bi s tem javno pokazal, da zločin obsojam. V Novi vasi so me pri vsaki hiši ustavili in svarili, naj ne hodim naprej. Tako se je naredila noč in sem se moral vrniti domov. Morili so baje 16-letni fantiči, da so jih na ta način privezali na partijo.«¹⁰³

Stanko Mlinar – Vrbančkov je zapisal takole: »Starši so me prepričali, da sem z manj kot 18 leti za partizane še premlad in naj bi svojo odločitev še malo odložil. Zato sem se pred Nemci nekaj časa skrival pri naših sosedih – Polonkarjevih. To je bila družina, ki se je stalno otepala z revščino. Ob prihodu Nemcev so bili zato prepričani, da jim slabše kot prej ne more biti. Pričakovali so, da se pod novo oblastjo življenje lahko kvečjemu izboljša. Nemški žandarji, nastanjeni v Žireh, ki so patroljirali v obmejnem območju v smeri proti Smrečju in Vrhju Sv. Treh Kraljev, so bili prav od začetka vojne

¹⁰³ Žakelj, Osvoboditev Žirov: Ob petdesetletnici umika Nemcev iz Žirov, ŽO, št.19/20, str. 170, 171.

skoraj vsak dan v tej hiši dobrodošli gostje. Pred Nemci so me torej skrivali prijatelji Nemcev. Polonkarjevi so prav gotovo tudi vedeli, kje se skrivajo moji starši in mlajši brat. Nekaj mesecev pozneje me je pretresla vest, da jih je doletela ‚pravična kazen za sodelovanje z okupatorjem‘. Nikoli nisem mogel doumeti in verjeti, da je bil greh Marjane, France, Janeza in Pavleta res tako velik, življenje pa tako poceni. Ne vem, koliko škode je partizansko gibanje pretrpelo zaradi mojih sosedov. Trdno pa sem prepričan, da je njihova smrt za partizane črn madež, ki ga niti polstoletna časovna distanca ni mogla izbrisati.«¹⁰⁴

Nemci so včasih prespali tudi pri Jakobčevih, saj je bilo v mrzlih jesenskih in zimskih dneh pri njih prav prijetno toplo. Ko so Nemci spomladi leta 1943 mobilizirali račevske može in fante, so se mnogi mladi poskrili, da jim ne bi bilo treba v vojsko. Tudi pri sosedovih – Vrbančkovih je bilo tako. Ko so Nemci ugotovili, da se nekateri izogibajo njihovi vojski, so začeli kar cele družine izseljevati. Tako so prišli tudi v Račevo nekega dne s tovarnjakom, da bi izselili Vrbančkove. Gospodar se je s sinom umaknil v sosednjo Štefanovo hišo. Sam je stekel skozi vežo in naprej v gozd, sina pa je pustil kar pri njih in prosil soseda Poldeta Krvina,¹⁰⁵ naj Nemcem reče, da je on njihov. Vrbančkovi so bili na partizanski strani. A kljub temu nikoli nikomur ni prišlo na misel, da sosedom ne bi pomagal, če so bili v stiski.

Jakobčevi nad partizani niso bili prav nič navdušeni, saj so bili že na začetku vojne ob oba konja, pozneje pa so jim partizani ubili še oba vola – kar v hlevu. Zelo pogosto so ropali njihovo hišo, zlasti kaščo so popolnoma izpraznili. Krompir pa so Jakobčevi morali imeti zakopan v bližnjem gozdu, drugače bi še težje preživeli. Pri hiši je bilo namreč veliko otrok. Jakobčevi bi vse vojne grehe partizanski vojski lahko odpustili, ko ne bi po vojni tako zverinsko pobili mladih fantov in mož, ki so bili pri domobrancih, med njimi tudi domača sinova Alojzija in Franca Novaka.

¹⁰⁴ Mlinar, Še o žrtvah vojne, ŽO, št.19/20, str. 199.

¹⁰⁵ Leopold Krvina, roj. 1909, se je leta 1940 poročil z Ivano Albreht, roj. 1915. Prva leta po poroki sta živela na ženinem domu pri Štefanu v Račevi, pozneje sta si zgradila svoj dom in se preselila k Poldetu v Račevo.